Name :- Khungla sapna A.

Roll No. :- 254

Subject :- COC

PRN No :- COC2025254

college :- R.R. lalam college.

☆ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિઓ તરીકે મૂલાકાત અને પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ.

☆ મુલાકાત પદ્ધતિ

મૂલાકાત પદ્ધતિનો ઉપયોગ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિ દ્વારા શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિકો વિદ્યાર્થીઓની અભિરૂચિ અભિયોગ્યતા, મનોવલણ સંબંધિત સમસ્યાનો અધ્યયન કરે છે. મૂલાકાત પદ્ધતિ ચિકિત્સા મનોવિજ્ઞાનની મહત્વની પદ્ધતિ છે. તેના દ્વારા મહત્વપૂર્ણ માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવે છે. ચિકિત્સામાં મૂલાકાત વિના બિલકૂલ ન ચાલે. અસીલ ને મળવુ. તેની માહિતી કઢાવવી, અને વિના અસીલનો ઉપચાર શક્ય બને નહિ. તેથી મૂલાકાત પદ્ધતિ જરૂરી બને છે.

⇒ મૂલાકાતનો અર્થ

મૂલાકાત ને માટે અંગ્રેજી શબ્દ Interview છે. તેમાં બે શબ્દો સમાવિષ્ટ છે. Inter અને view. અહીં Inter એટલે અંદર view એટલે જોવું. 'અંદર જોવું' એટલે ઇન્ટરવ્યુ.

મુલાકાત ની વ્યાખ્યા.

- 'મુલાકાત કોઈ હેતુ કે ધ્યેય સાથે થતી વાતચીત છે.'

  \- મેટારજી

- મુલાકાત આમને - સામને કરવામાં આવેલી એક પરસ્પર વાર્તાલાપ છે. જેમાં એક વ્યક્તિ બીજા વ્યક્તિ પાસેથી અમુક માહિતી પ્રાપ્ત કરે છે.

  \- ડેન્ઝિન

- 'મુલાકાત એવી વ્યવસ્થિત પદ્ધતિ છે. જેમાં એક વ્યક્તિ બીજા અજાણ્યા વ્યક્તિના આંતરિક ભુવનમાં પ્રવેશે છે.

  \- પી. વી. યંગ

☆ મુલાકાત ના પ્રકારો

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં બે પ્રકારની મુલાકાત નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

1. સંરચિત મુલાકાત
૨. અસંરચિત મુલાકાત

પ્રશ્ન
પેટા પ્રશ્ન
ક્રમાંક

| = | + | + | + | + | + | + | + | + | = |

1. સંરચિત મુલાકાત

સંરચિત મુલાકાતમાં શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિક પહેલેથી એવું નક્કી કરી લે છે કે જે વિદ્યાર્થીઓમાંથી તેઓ ક્યા ક્યા પ્રશ્નો પૂછશે પ્રશ્ન પૂછવાનો ક્રમ શું હશે સામાન્ય રીતના જે ક્રમ નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે. તે જ ક્રમમાં દરેક બાળકો કે વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે

૨. અસંરચિત મુલાકાત

અસંરચિત મુલાકાત એ મુલાકાત ને કહેવામાં આવે છે. જેમાં મુલાકાત કરતા પ્રશ્નો સ્વરૂપે પોતાના મનનો જ નિર્ધારિત કરે છે તે દરેક બાળકો ને કોઈ એક નિશ્ચિત પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે તો કેટલાક અન્ય બાળકોને અન્ય અલગ પ્રકારના પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે. આપવામાં આવેલ જવાબનું વિશ્લેષણ કરી મુલાકાત કરતા બાળકોની અભિરૂચી, મનોવલણ અને અન્ય સદગુણો વિશે નિષ્કર્ષ પર પહોંચે છે.

પ્રશ્ન
પેટા પ્રશ્ન
ક્રમાંક

મુલાકાત પદ્ધતિના લાભ / મર્યાદા

⇒ લાભ

-> આ પદ્ધતિ દ્વારા વ્યક્તિના વિચારો લાગણી અને વ્યક્તિ ના ચહેરાના હાવભાવ, અવાજ નો લય, મનોભાવો નો ઉંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરી શકાય છે.

-> રૂબરૂ મુલાકાતમાં વ્યક્તિ જવાબ આપવાનું ટાળતી નથી, તેથી માહિતી મળવાની શક્યતા વધી જાય છે.

-> જે લોકો વાંચી કે લખી શકતા નથી અથવા નાના બાળકો છે. તેમની પાસેથી માહિતી મેળવવા માટે આ શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ છે.

⇒ ગેરલાભ (મર્યાદા)

-> આ પદ્ધતિ ખૂબ જ સમય માંગી લે તેવી છે કારણ કે દરેક વ્યક્તિની અલગ મુલાકાત લેવી પડે છે. અને તેમાં મુસાફરી કે અન્ય ખર્ચ પણ થઈ શકે છે.

→ મુલાકાત લેનારના પોતાના મંતવ્યો કે પૂર્વગ્રહો સમજણના અર્થઘટન ને અસર કરી શકે છે.

→ ઘણીવાર મુલાકાત આપનાર વ્યક્તિ સત્ય કહેવાને બદલે સમાજમાં જે સારું લાગે તેવા જવાબો આપવાનો પ્રયાસ કરે છે.

☆ મનોવૈજ્ઞાનિક પાસાઓ અને કૌશલ્યો

મુલાકાત પદ્ધતિની સફળતા મનોવિજ્ઞાનિક કૌશલ્ય પર આધારિત છે.

- સક્રિય શ્રવણ :

ફક્ત શબ્દો સાંભળવા નહીં; પરંતુ લાગણીઓ અને અર્થઘટન સમજવા.

- નિષ્પક્ષતા :

મુલાકાત ~~આપનાર~~ લેનાર એ પૂર્વગ્રહ વગર માહિતી નું અર્થઘટન કરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન
કુલ પ્રશ્ન
ક્રમાંક

☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐

• ગોપનીયતા :

મુલાકાત આપનાર ની માહિતી ગુપ્ત રાખીને વિશ્વાસનો પાયો છે.

• સહાનુભૂતિ :

મુલાકાત આપનારના દ્રષ્ટિકોણ થી પરિસ્થિતિ ને સમજવી.

આ ઉપરાંત અર્ધ - માળખાગત મુલાકાત, જૂથ મુલાકાત, ટેલિફોનિક અથવા ઓનલાઇન મુલાકાત વગેરે માધ્યમ દ્વારા મુલાકાત લેવામાં આવે છે.

☆ પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં એક મુખ્ય પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિમાં પ્રશ્નોની એક લાંબી યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે. જેને પ્રશ્નાવલી કહેવામાં આવે છે. પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ એ સામાજિક સંશોધન અને માહિતી એકત્રીકરણ માટેની એક અત્યંત લોકપ્રિય અને મહત્વપૂર્ણ પદ્ધતિ છે. અહીં બાળકો વિદ્યાર્થીઓને અને વ્યક્તિઓને પ્રશ્નાવલી આપવામાં આવે છે. જેમાં અમુક પ્રશ્નો હા, ના, સાચું, ખોટું વગેરે વિકલ્પો સાથે પુછવામાં આવે છે અને અમુક પ્રશ્નોમાં વ્યક્તિ તેના વિચારો મુજબ લાંબા ઉત્તરો પણ આપી શકે છે.

પ્રશ્નાવલી નો અર્થ

જ્યારે સંશોધક તેના અભ્યાસ હેઠળના વિષય સંબંધિત પ્રશ્નોની એક યાદી તૈયાર કરે અને ઉત્તરદાતા તે પ્રશ્નોના જવાબ માટે લખીને આપે ત્યારે તેને પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્નાવલી ના પ્રકારો

રીતો અનુસાર શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિનાં બે પ્રકાર પડે છે.

1. ખુલ્લા સ્વરૂપની પ્રશ્નાવલી
૨. બંધ સ્વરૂપની પ્રશ્નાવલી

1. ખુલ્લી પ્રશ્નાવલી

આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલીમાં ઉત્તરદાતા ને પોતાના વિચારો વિગતવાર અને મુક્ત રીતે રજૂ કરવાની છૂટ હોય છે. જ્યારે આપણે કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી ઊંડાણપૂર્વક માહિતી, અભિપ્રાયો કે લાગણીઓ માંગવી હોય ત્યારે આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલી નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિ માં પ્રશ્ન પછી ખાલી જગ્યા આપવામાં આવે છે જેમાં ઉત્તરદાતાને પોતાના જવાબો વર્ણનાત્મક રીતે રજૂ કરવાના હોય છે. તેથી સામે રહેલી વ્યક્તિ અથવા ઉત્તરદાતાના મંતવ્યો સ્પષ્ટ પણે જાણી શકાય છે.

પ્રશ્ન / પેટા પ્રશ્ન / ક્રમાંક [ ] + [ ] + [ ] + [ ] + [ ] = [ ]

૨. બંધ પ્રશ્નાવલી

આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલીમાં પ્રશ્નોના જવાબો જ મર્યાદિત હોય છે અને ઉત્તરદાતાએ આપેલા વિકલ્પોમાંથી જ પસંદગી કરવાની હોય છે. આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલીમાંથી જ જેમ કે 'હા / ના' અથવા બહુવિકલ્પો જેવા ચોક્કસ વિકલ્પો આપવામાં આવે છે. જ્યારે સંશોધકે ચોક્કસ આંકડાકીય માહિતી મેળવવી હોય અને ઝડપી વિશ્લેષણ કરવું હોય ત્યારે આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલી વાપરવામાં આવે છે.

☆ પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિના લાભ / મર્યાદા

=) લાભ

-) આ પદ્ધતિમાં સમય, શક્તિ અને નાણાંની બચત થાય છે

-) ભૌગોલિક રીતે દૂર રહેલા લોકો પાસેથી પણ ટપાલ કે ઈ-મેઈલ દ્વારા માહિતી મેળવી શકાય છે.

-) બધાને સમાન પ્રશ્નો પુછાતા હોવાથી માહિતીનું તુલનાત્મક વિશ્લેષણ સરળ બને છે.

=> ગેરલાભ (મર્યાદા)

-> જે લોકો વાંચી કે લખી શકતા નથી, તેમને પાસેથી આ પદ્ધતિ દ્વારા માહિતી મેળવી શકાતી નથી.

-> ઘણીવાર ઉત્તરદાતા કેટલાક પ્રશ્નોના જવાબ આપતા નથી અથવા પ્રશ્નાવલી અધૂરી પાછી મોકલે છે.

-> જો કોઈ પ્રશ્ન અઘરો હોય, તો સંશોધકની ગેરહાજરી માં ઉત્તરદાતા તેનો ખોટો અર્થ કાઢી શકે છે.

-> ટપાલ દ્વારા મોકલેલી પ્રશ્નાવલીઓ ઘણીવાર પાછી આવતી નથી.